

3. Савенко М. Д. *Суддівський розсуд у цивільному процесі* // Наукові записки НаУКМА. – 2004. – Т. 26. – С. 75–79

4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 04.06.2019 у справі №916/3156/17 – правові висновки щодо умов визначення судом способу захисту, не передбаченого законом URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/82424016>

5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356.

6. Постанова Верховного Суду від 05.09.2024 у справі №910/1705/24 – приклад реалізації суддівського розсуду при зменшенні пені (зменшено до 1 грн) та підтвердження правомірності такого рішення судом касаційної інстанції URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/118649956>

УДК 349.2

DOI: 10.32751/2617-5967-2025-02-14

Єсик Т. О.

*заступник начальника управління –
начальник відділу правового забезпечення
управління правового забезпечення та
організації супроводження процесів цифровізації
Департаменту інформаційно-комунікаційних
технологій виконавчого органу
Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації)*

ПРАВО НА СТРАЙК У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ: БАЛАНС МІЖ СВОБОДОЮ І БЕЗПЕКОЮ

У статті досліджено право на страйк у контексті практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Проаналізовано ключові рішення ЄСПЛ, зокрема справи «Enerji Yarı-Yol Sen v. Turkey», «Demir and Baykara v. Turkey» та «RMT v. United Kingdom», які сформуvalи сучасне розуміння права на страйк як складової свободи об'єднань, гарантованої статтею 11 Європейської конвенції з прав людини. Розглянуто еволюцію підходів ЄСПЛ до цього питання, від прогресивного розширення прав профспілок до більш обережного підходу, що враховує національні інтереси та безпеку. Особливу увагу приділено аналізу балансу між свободою на страйк та необхідністю її обмеження в демократичному суспільстві. Досліджено вплив практики ЄСПЛ на національні правові системи, зокрема на законодавство України, та визначено основні проблеми імплементації європейських стандартів у цій сфері.

Ключові слова: *право на страйк, Європейський суд з прав людини, свобода об'єднань, стаття 11 ЄКПЛ, Enerji Yarı-Yol Sen v. Turkey, баланс інтересів, національна безпека, трудові права.*

The article examines the right to strike in the context of the practice of the European Court of Human Rights (ECHR). It analyzes key ECtHR decisions, in particular the cases of Enerji Yarı-

Yol Sen v. Turkey, Demir and Baykara v. Turkey, and RMT v. United Kingdom, which have shaped the current understanding of the right to strike as part of the freedom of association guaranteed by Article 11 of the European Convention on Human Rights. The evolution of the ECHR's approaches to this issue is examined, from the progressive expansion of trade union rights to a more cautious approach that takes into account national interests and security. Particular attention is paid to analyzing the balance between the freedom to strike and the need to restrict it in a democratic society. The influence of the ECtHR's practice on national legal systems, in particular on Ukrainian legislation, is examined, and the main problems of implementing European standards in this area are identified.

Keywords: *right to strike, European Court of Human Rights, freedom of association, Article 11 of the ECHR, Enerji Yapi-Yol Sen v. Turkey, balance of interests, national security, labor rights.*

Постановка проблеми. Право на страйк є одним із фундаментальних прав людини у сфері праці, що дозволяє працівникам колективно захищати свої економічні та соціальні інтереси. Водночас, реалізація цього права може вступати в конфлікт з іншими суспільними інтересами, такими як національна безпека, громадський порядок та здоров'я населення. У цьому контексті особливого значення набуває практика Європейського суду з прав людини, який у своїх рішеннях формує стандарти щодо допустимих обмежень права на страйк та встановлює баланс між свободою та безпекою. Аналіз ключових рішень ЄСПЛ дозволяє зрозуміти сучасні тенденції у тлумаченні статті 11 Європейської конвенції з прав людини та їхній вплив на національні правові системи, зокрема на українське законодавство, що є особливо актуальним в умовах євроінтеграційних процесів та реформування трудового законодавства.

Проблематика права на страйк та його реалізації в Україні та світі є предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокрема, варто відзначити праці таких вчених, як Н. Б. Болотіна, В. В. Бурак, М. І. Іншин, В. І. Прокопенко, які досліджували теоретичні та практичні аспекти права на страйк. Вагомий внесок у дослідження практики ЄСПЛ у сфері трудових прав зробили Г. Ахмедов, Я. Чуб, А. В. Андрушко, Д. І. Боднарчук та інші. Однак, незважаючи на значну кількість наукових праць, залишається потреба в комплексному аналізі еволюції підходів ЄСПЛ до права на страйк, зокрема у контексті балансування між свободою та безпекою, а також у дослідженні впливу цих підходів на українську правову систему.

Метою статті є дослідження права на страйк у практиці Європейського суду з прав людини, аналіз ключових рішень ЄСПЛ та їхнього впливу на національні правові системи, а також визначення основних проблем та перспектив імплементації європейських стандартів у цій сфері в Україні.

Виклад основного матеріалу. Практика Європейського суду з прав людини щодо права на страйк пройшла складний шлях еволюції, який можна умовно поділити на два основні періоди: прогресивний, що характеризувався розширенням захисту прав профспілок, та більш регресивний, в якому Суд почав приділяти більше уваги національним інтересам та безпеці. Ця динаміка відображає постійний пошук балансу між фундаментальним правом на страйк та необхідністю його обмеження в демократичному суспільстві.

Прогресивний етап у тлумаченні статті 11 Конвенції пов'язаний насамперед із двома

знаковими рішеннями: «Demir and Baykara v. Turkey» (2008) та «Enerji Yarı-Yol Sen v. Turkey» (2009). У справі «Demir and Baykara» Велика Палата ЄСПЛ зробила справжній прорив, визнавши право на колективні переговори невід'ємною складовою свободи об'єднань. Суд зазначив, що «право на ведення колективних переговорів з роботодавцем, в принципі, стало одним з основних елементів права на свободу об'єднання» [1, с. 85]. Це рішення мало величезне значення, оскільки воно значно розширило сферу застосування статті 11, включивши до неї не лише право на створення профспілок, а й право на ведення колективних переговорів, що є ключовим інструментом захисту прав працівників. Ми вважаємо, що це рішення стало важливим кроком у напрямку визнання соціальних прав на європейському рівні та посилює позиції профспілок у їхній боротьбі за кращі умови праці.

Наступним важливим кроком стало рішення у справі «Enerji Yarı-Yol Sen v. Turkey», в якому ЄСПЛ розглядав питання про право на страйк для державних службовців. Суд визнав, що право на страйк не є абсолютним і може підлягати певним обмеженням, однак повна заборона страйків для всіх державних службовців є порушенням статті 11. На нашу думку, це рішення є надзвичайно важливим, оскільки воно встановлює чіткі межі для обмеження права на страйк та підкреслює, що будь-які обмеження мають бути пропорційними та необхідними в демократичному суспільстві. Як зазначає Г. Ахмедов, «це рішення стало важливим прецедентом, який підтвердив, що право на страйк є фундаментальним правом, яке не може бути свавільно обмежене державою» [2, с. 32].

Однак, починаючи з 2014 року, у практиці ЄСПЛ спостерігається певний регрес. У справі «RMT v. United Kingdom» Суд, хоча й підтвердив, що право на страйк захищається статтею 11, визнав заборону вторинних (солідарних) страйків у Великобританії пропорційною та виправданою. Це рішення викликало значну критику з боку науковців та профспілкових діячів, які вбачали в ньому відхід від прогресивних позицій, висловлених у справах «Demir and Baykara» та «Enerji Yarı-Yol Sen». Ми переконані, що це рішення свідчить про зміну пріоритетів ЄСПЛ, який почав надавати перевагу економічним інтересам держав над фундаментальними правами працівників. На думку А.В. Андрушко, «це рішення є тривожним сигналом, який може призвести до подальшого обмеження права на страйк в Європі» [3, с. 15].

Таким чином, еволюція підходів ЄСПЛ до права на страйк є складним та суперечливим процесом. З одного боку, Суд визнав право на страйк як фундаментальне право, що підлягає захисту за статтею 11 Конвенції. З іншого боку, останні рішення свідчать про тенденцію до розширення «межі розсуду» держав у питанні обмеження цього права. На нашу думку, це створює певну правову невизначеність та вимагає подальшого аналізу та моніторингу практики ЄСПЛ у цій сфері.

Центральним елементом у практиці Європейського суду з прав людини щодо права на страйк є принцип пропорційності. Цей принцип вимагає, щоб будь-яке обмеження фундаментальних прав було необхідним у демократичному суспільстві та пропорційним переслідуваній легітимній меті. У контексті права на страйк це означає, що держава, обмежуючи це право, повинна довести, що таке обмеження є виправданим і не перевищує меж, необхідних для захисту національної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи прав і свобод інших осіб.

ЄСПЛ у своїх рішеннях неодноразово підкреслював, що право на страйк не є абсолютним. У справі «Enerji Yarı-Yol Sen v. Turkey» Суд зазначив, що «право на страйк може бути піддано певним умовам та обмеженням» [4, с. 5]. Однак, ці обмеження не можуть

бути свавільними. Вони повинні відповідати критеріям, встановленим у частині 2 статті 11 Конвенції, а саме: бути передбаченими законом, переслідувати одну з легітимних цілей та бути необхідними в демократичному суспільстві. Ми вважаємо, що саме критерій «необхідності в демократичному суспільстві» є ключовим для визначення пропорційності обмежень.

Принцип пропорційності вимагає від держав ретельного аналізу кожної конкретної ситуації та уникнення загальних заборон. Як зазначив ЄСПЛ у справі «Enerji Yarı-Yol Sen v. Turkey», «загальна заборона страйків для всіх державних службовців є надмірною та непропорційною» [4, с. 6]. Це означає, що держава не може автоматично забороняти страйки для цілих категорій працівників, а повинна оцінювати, чи є така заборона необхідною в кожному конкретному випадку. На нашу думку, цей підхід є надзвичайно важливим, оскільки він захищає права працівників від свавільних дій держави та змушує її шукати альтернативні шляхи вирішення конфліктів.

У справі «RMT v. United Kingdom» ЄСПЛ, хоча й визнав заборону вторинних страйків пропорційною, все ж таки провів аналіз пропорційності. Суд врахував історичний контекст, зокрема економічні наслідки вторинних страйків у Великобританії в 1970-х роках, та дійшов висновку, що заборона була спрямована на захист економічних інтересів держави. Однак, як зазначають критики, цей аналіз був недостатньо глибоким і не враховував повною мірою міжнародні стандарти МОП, які допускають вторинні страйки за певних умов. Ми переконані, що це рішення свідчить про певну непослідовність у застосуванні принципу пропорційності з боку ЄСПЛ та про необхідність розробки більш чітких критеріїв для оцінки пропорційності обмежень права на страйк.

Таким чином, принцип пропорційності є ключовим інструментом для знаходження балансу між свободою на страйк та інтересами безпеки. Однак, його застосування на практиці є складним та суперечливим. На нашу думку, для забезпечення ефективного захисту права на страйк необхідно, щоб ЄСПЛ розробив більш чіткі та послідовні критерії для оцінки пропорційності обмежень, а також приділяв більше уваги міжнародним стандартам у цій сфері.

Практика Європейського суду з прав людини має значний вплив на національні правові системи, зокрема на українське трудове законодавство. Як зазначає Д.І. Боднарчук, «рішення ЄСПЛ є важливим джерелом права, яке сприяє вдосконаленню правового захисту працівників в Україні» [5, с. 25]. Однак, імплементація європейських стандартів у цій сфері стикається з низкою проблем та викликів.

Українське законодавство про право на страйк, зокрема Закон України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)», значною мірою відповідає міжнародним стандартам. Однак, існують певні обмеження, які можуть бути несумісними з практикою ЄСПЛ. Зокрема, це стосується заборони страйків для державних службовців, яка, як ми бачили на прикладі справи «Enerji Yarı-Yol Sen v. Turkey», може бути визнана непропорційною. Ми вважаємо, що українське законодавство потребує реформування з метою приведення його у відповідність до стандартів ЄСПЛ.

Однією з основних проблем імплементації рішень ЄСПЛ в Україні є відсутність чіткого механізму їхнього застосування. Як зазначає А.В. Андрушко, «існує потреба в розробці єдиної методології тлумачення та застосування рішень ЄСПЛ українськими судами» [3, с. 18]. Це призводить до того, що суди часто ігнорують практику ЄСПЛ або застосовують її непослідовно. На нашу думку, для вирішення цієї проблеми необхідно

проводити систематичне навчання суддів, юристів та інших фахівців у сфері права щодо практики ЄСПЛ.

Ще одним викликом є воєнний стан, який діє в Україні з 2022 року. В умовах війни право на страйк може бути обмежене з міркувань національної безпеки. Однак, ці обмеження повинні бути тимчасовими та пропорційними. Ми переконані, що навіть в умовах війни необхідно забезпечувати дотримання фундаментальних прав людини, зокрема права на страйк, та шукати альтернативні шляхи вирішення трудових конфліктів.

Незважаючи на існуючі проблеми, вплив практики ЄСПЛ на українську правову систему є позитивним. Рішення ЄСПЛ стимулюють реформування трудового законодавства, сприяють підвищенню правової культури та посилюють захист прав працівників. На нашу думку, подальша інтеграція України до європейського правового простору залежатиме від того, наскільки ефективно будуть імплементовані стандарти ЄСПЛ у національну правову систему.

Висновки. Дослідження права на страйк у практиці Європейського суду з прав людини дозволяє зробити кілька важливих висновків. По-перше, ЄСПЛ визнає право на страйк як фундаментальне право, що підлягає захисту за статтею 11 Конвенції. По-друге, еволюція підходів ЄСПЛ до цього питання є складним та суперечливим процесом, який відображає постійний пошук балансу між свободою та безпекою. По-третє, принцип пропорційності є ключовим інструментом для визначення допустимих обмежень права на страйк. По-четверте, практика ЄСПЛ має значний вплив на національні правові системи, зокрема на українське законодавство, стимулюючи його реформування та гармонізацію з європейськими стандартами.

Ми вважаємо, що для забезпечення ефективного захисту права на страйк в Україні необхідно:

- реформувати національне законодавство з урахуванням практики ЄСПЛ;
- розробити чіткі механізми імплементації рішень ЄСПЛ;
- проводити систематичне навчання суддів та юристів щодо практики ЄСПЛ;
- шукати альтернативні шляхи вирішення трудових конфліктів в умовах воєнного стану.

На нашу думку, подальший розвиток права на страйк в Україні залежатиме від того, наскільки ефективно будуть імплементовані європейські стандарти у національну правову систему. Це вимагає спільних зусиль з боку держави, профспілок, роботодавців та громадянського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Case of Demir and Baykara v. Turkey (Application no. 34503/97): Judgment of 12 November 2008. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-89558>
2. Ахмедов Г., Чуб Я. Право на страйк в українському законодавстві та у практиці ЄСПЛ. Прикарпатський юридичний вісник. 2018. Вип. 12. С. 30–34.
3. Андрушко А. В., Боднарчук Д. І. Практика Європейського суду з прав людини в системі джерел трудового права. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. Том 2, № 89. С. 13–19.
4. Case of Enerji Yarı-Yol Sen v. Turkey (Application no. 68959/01): Judgment of 21 April 2009. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-92393>
5. Боднарчук Д. І. Вплив рішень Європейського суду з прав людини на розвиток

трудового права України. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2024. № 3. С. 24–28.

УДК 349.2

DOI: 10.32751/2617-5967-2025-02-15

Кайло Р. І.

аспірант кафедри трудового
права та права соціального
забезпечення Київського

національного університету імені Тараса Шевченка

ORCID: 0009-0002-0414-0660

СУТНІСТЬ СУЧАСНИХ ФОРМ ОЗДОРОВЧО-РЕКРЕАЦІЙНОГО НАПРЯМУ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Стаття присвячена з'ясування сутності сучасних форм оздоровчо-рекреаційного напрямку соціального захисту військовослужбовців. Встановлюється, що спільною метою форм оздоровчо-рекреаційного напрямку соціального захисту в цілому є оптимізація життєдіяльності та підвищення якості життя осіб, які є одержувачами відповідних соціальних послуг, а насамперед – шляхом оздоровлення, розвитку власних соціальних можливостей повноцінного соціального буття, а отже – і підвищення активності соціального життя таких осіб. При цьому в контексті військовослужбовців мета таких форм соціального захисту додатково доповнюється врахуванням об'єктивної необхідності забезпечення державою стійкої боєздатності особового складу та його довгострокової психофізіологічної спроможності виконувати функцію оборони держави. Сучасні форми оздоровчо-рекреаційного напрямку соціального захисту військовослужбовців виконують профілактичні, лікувально-діагностичні, реабілітаційні та гігієнічно-санітарні групи завдань. На цій підставі встановлюється, що сучасні форми оздоровчо-рекреаційного напрямку соціального захисту військовослужбовців є важливою складовою системи забезпечення національної безпеки, адже вони в дійсності формують необхідні умови оперативної придатності Збройних Сил України. Також важливим є те, що форми оздоровчо-рекреаційного напрямку охоплюють соціально захисні заходи, які мають виразну соціально-економічну доцільність, а також – демографічну та гуманітарну значущість.

Ключові слова: *військовослужбовець, гігієна, здоров'я, лікування, обороноздатність держави, профілактика, реабілітація, соціальна безпека, соціальний захист.*

The article clarifies the nature of contemporary forms of health- and recreation-oriented social protection for military personnel. It argues that, in general, the overarching purpose of such measures is to optimise vital activity and enhance recipients' quality of life – principally by improving health, developing individual social capacities for full social participation, and thereby increasing overall social engagement. In the military context, this purpose is further shaped by the State's objective need to maintain stable combat readiness and the long-term psycho-physiological fitness of service members to discharge national defence functions. Modern health and